

HUKUK EĞİTİMİ: TRENDLER, SORUNLAR VE STRATEJİLER*

Prof. Hiram CHODOSH**

Çev. Dr. Birol AKGÜN***

BİR HİKAYE VE ULUSLARASI DİYALOG İÇİN ÇIKARILACAK DERSLER¹

Çok eskiden Polonyalı fakir bir adam, rüyasında kendisinin Viyana şehrine seyahat ettiğini gördü. Adam bir askerın koruduğu köprüden geçti ve köprünün altında bir çömlek dolusu altın buldu. Adam ertesi sabah uyandığında, ailesini ikna ederek rüyasında gördüğü hazineyi aramak için uzun ve sıkıntılı Viyana yolculuğuna çıkmaya karar verdi.

* Copyright, Hiram E. Chodosh, 2000. Bu makale Profesör Chodosh'un Mayıs 2000'de Ankara ve İstanbul'da vermiş olduğu bir dizi konferansın, yazarın kendisince kaleme alınmış şeklidir. Bu konferanslar Amerikan dışişleri bakanlığının "Vatandaş Değişim" bürosunca desteklenmiş ve finanse edilmiş olup Ankara'daki Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesinde (3 Mayıs) ve İstanbul'daki Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde (5 Mayıs) gerçekleşmiştir.

** Cleveland, Ohio'da bulunan Case Western Reserve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi ve Frederick K. Cox Uluslararası Hukuk Merkezi direktörü ve müfredatı geliştirme komitesi başkanıdır. Profesör Chodosh, bu konferansların gerçekleşmesinde emeği geçen ABD'nin Ankara büyükelçiliğinden Jean Vander Woude ve Hakan Yurdadoğana, İstanbul konsolosluğundan Susan Schultz ve Alev Alemdara, Washington'daki ABD Dışişleri Bakanlığında Steven Prieto'ya şükranlarını sunar.

*** Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

¹ Bkz. Hiram E. Chodosh, Stephen A. Mayo, A. M. Ahmedî & Abhishek Singhvi, *Indian Civil Justice System Reform: Limitation and Preservation of the Adversarial Process*, 30 N.Y.U. INT'L L. & POL. 1 (1998).

Günlerce süren yolculuktan sonra, harap ve bitap düşmüş olarak sonunda Viyana'ya ulaştı. Gerçekten de adam o köprüyü buldu ve rüyasında gördüğü Avusturya'lı askerle karşılaştı.

Adam nöbetçiye doğru yaklaştığında askerin yüzündeki hayretkar bakışı farkettil. Hemen öğrendi ki, bu asker de günler önce bir rüya görmüştü. Asker, rüyasında Polanya'da küçük bir köye gittigini görmüş ve bu fakir adam ve ailesiyle karşılaşmış ve adamın evindeki odun sobasının altında bir çömlek dolusu altın bulmuştu.

Bu hikayeden iki ders çıkarılabilir. Birincisi ve genel olarak akla gelen ilk ders şudur; fakir adam rüyasını gerçekleştirmek için kendi yaşam sınırlarının ötesine bakmak zorunda değildir. Bir çömlek altın hemen yanı başındaki sobanın altında durmaktadır. İkincisi ve daha az akla gelen ders ise daha önemlidir. Eğer fakir adam rüyasında gördüğü hazineyi aramaya çıkmasaydı, hiç bir zaman ne evdeki hazineyi ne de uzaktaki hazineyi keşfedebilecekti.

Bu hikaye bize uluslararası fikir alışverişinin önemini, faydalarını, ve risklerini gösteriyor. Bizler daha iyi bir toplum düzeni, daha iyi bir eğitim ve daha iyi bir yargı sistemi kurma konusundaki hayallerimizi gerçekleştirmek için istekli olmalıyız. Bizler, yaşadığımız toplumun bize çizdiği sınırları aşmaya hazır olmalıyız. Ve son olarak bizler hem uzak ülkelerdeki hem de burnumuzun dibindeki saklı hazineleri bulmak için ufkumuzu açık tutmalıyız.

Bu anlayışla, yargı reformlarındaki global trendleri, bu gelişmelerin ortaya çıkardığı büyük zorlukları, ve bu zorlukları aşmanın değişik yollarını birlikte gözden geçirelim.

YARGI REFORMLARINDAKİ GLOBAL TRENDLER

Geçen on yılda, pek çok ulusal hukuk sistemi üç alanda kapsamlı reformlara girişti. Birinci olarak, geleneksel otoriter siyasal sistemler ülkelerinde hem seçimler yoluyla hem de daha sorumlu ve saydam bir yönetim anlayışını yerleştirerek ve insan hakları alanında iyileştirmeler yaparak daha demokratik bir sistem kurmaya çalıştılar. İkincisi ise, hükümetler ekonomik sistem üzerindeki kontrollerini azaltırken, gittikçe daha serbest bir pazar ekonomisini kurmaya ve mülkiyet ve fikir haklarını (*intellectual property*) korumaya ve genişletmeye çalışıyorlar. Üçüncüsü de, uluslararası topluluğun kontrol edilemeyen ve dönüşü

olmayan globalleşme yoluna girmesidir. Malların, hizmetlerin ve sermayenin daha önce görülmemiş ölçüdeki günlük akışı ulusal sınırları delip geçmektedir.²

Bu ilkeleri gerçekleştirmek için (demokrasi ve insan hakları; serbest ve bilgiye dayalı ekonomi; globalleşme ve uluslararası engellerin azaltılması) ülkeler, geniş kapsamlı yeni hukuk kuralları yarattılar. Bu kurallar daha çok anayasa, sivil haklar, ceza hukuku reformları, yeni medeni kanun ve ticaret hukuku alanındaki düzenlemelerle, serbest ticaret anlaşmaları ve bölgesel ekonomik birlikleri kapsamaktadır.³

YENİ SORUNLAR

Hükümetlerin giriştiği bu reformların uygulanmasında büyük sorunlar yaşanmaktadır. Oy hakkının hayata geçirilmesi, işkencenin önlenmesi, sözleşme hürriyetinin ve mülkiyet hakkının korunması, diğer uluslarla ağır vergilere ya da adaletsiz muameleye maruz kalmadan ticaret yapılabilmesi her şeyden önce tarafsız ve etkin işleyen bir yargı sisteminin varlığını gerektirir.⁴ Büyük çoğunlukça paylaşılan 21. yüzyıl hedeflerinin gerçekleşmesinde hem mahkemelere hem de hakimlere önemli görevler düşmektedir. Bu kurumlar demokratik, müreffeh, ve hukuk temeline dayalı global bir topluluğun doğumuna engel teşkil eden siyasal, ekonomik ve yasal tehditlere karşı kritik bir denge hizmeti görür.

HUKUK EĞİTİMİNİN VAZGEÇİLMEZ ÖNEMİ

Bu trendlerin, güçlüklerin ve stratejilerin ışığında nasıl bir hukuk eğitimi olmalı sorusu hayati bir öneme sahiptir. Çünkü hukukçular, ister çatışmaların önlenmesinde ister anlaşmazlıkların çözümünde olsun, ister kamu ya da özel sektörde görev yapsınlar, ister ceza davalarına ister ticari davalara baksınlar, ister yerel isterse uluslararası davalara baksınlar geniş toplum kesimlerine adaletin sunulmasında vazgeçilmez rol oynarlar.

Sağlıklı bir yargı sisteminin en önemli göstergelerinden birisi avukatların kalitesi ve dürüstlüğüdür. Bir insan kaynakları sorunu olan bu konu, çoğu zaman göz ardı edilir ve nadiren abartılır. Bu konuda yeni ve halen karşılanmamış ta-

² Bkz. Hiram E. Chodosh, *Reflections on Reform: Considering the Legal Foundations of Peace and Prosperity in the Middle East*, 31 CASE W. RES. J. INT'L L. 427 (1999).

³ Bkz. Hiram E. Chodosh, *Judicial Mediation and Legal Culture*, ISSUES IN DEMOCRACY (November, 1999).

⁴ Bkz. Jeffrey D. Sachs, *Globalization and the Rule of Law*, YALE L. SCH. OCCASIONAL PAPERS, 2d ser., no. 4 (1998).

lepler vardır. Dolayısıyla, adalet hizmetlerinin gerektirdiği liyakatli hukukçuları yetiştirmeyi hedefleyen eğitim sistemi, artan taleplerin karşılanması bakımından son derece önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda ben, Amerika'daki hukuk eğitiminin temel özelliklerini, güncel sorunlarını, ve günümüz ihtiyaçlarını karşılamak için bizim uyguladığımız özel programları tartışmak istiyorum.

Temel Özellikler

Klasik Müfredat

Amerika'da hukuk eğitimi, lisans derecesi üzerine yapılan üç yıllık bir yüksek lisans programıdır. Hukuk eğitimi almak için mutlaka belli dallarda (örneğin siyaset bilimi ya da ekonomi gibi) öğrenim görmüş olmak gerekmez. Ama, başvuran herkesin ulusal düzeyde uygulanan özel yetenek testini (LSAT) alması gerekir. İlk yılda öğrenciler borçlar, mülkiyet, sözleşme, ceza, anayasa hukuku ve yargılama usulü ile ilgili dersler alırlar. Ayrıca öğrenciler, bir araştırma ve yazma dersi alırlar ki bu derste kütüphane kullanmayı, bilgisayar destekli araştırma yapmayı ve hukuksal metinleri hazırlamanın özel tekniklerini öğrenirler. İkinci ve üçüncü yıllarda ise öğrenciler idare hukuku, vergi hukuku, deliller ve benzeri konularda ileri düzeyde pek çok seçmeli ders alırlar. Bir çok okul, öğrencilerinin belli bir konuda araştırma makalesi yazmasını da şart koşar.

Örnek Olaylar ve Sokratik Metotlar

Geleneksel olarak sınıf içi eğitimde kullanılan metot, seçilen örnek davalar (örnek olay yöntemi) üzerinde doğrudan soru sormaya (Sokratik Metot) dayanır. Örnek olay yöntemi, gerçek hayatta karşılaşılan çatışmalardan alınan ve insan ilişkilerinin çeşitli yönlerini ve bunlardan kaynaklanan hukuksal sorunların farklı yönlerden incelenmesine dayanan bir yöntemdir. Bu yol, öğrencilere sadece mahkemelerdeki karar verme sürecini öğretmekle kalmaz, bunun ötesinde gerek mahkemedeki taraflar gerekse benzer konumdaki diğer toplumsal aktörlere yönelik sonuçlarını da anlamalarını sağlar. Sokratik sorgulama yoluyla dersi veren öğretim üyesi öğrencilere değişik ve zor sorular sorarak sürekli onları sınırlar, olayların farklı yorumlarını öğretir ve zor konularda daha derin düşünerek gerekçeli kararlar oluşturmalarına yardım eder. Bu yaklaşımda hukuksal akıl yürütme süreci en azından eldeki somut davanın içeriğini tartışmak kadar önemli görülür.

Analiz Dereceleri

Bu metotlar vasıtasıyla, hukuk eğitimi beş analiz düzeyinde değişebilir. Birinci derece, pratik olarak kanunların nasıl uygulandığı, hukuksal işlemleri ve düzenlemeleri ve davaların nasıl yürüdüğü konularını kapsar. İkinci derece ise genel kuralları ve değişik hukuk alanlarındaki doktrin ve düzenlemeleri içerir. Üçüncü derece ise hukuk politikalarıyla ilgilidir. Burada biz, farklı hukuk kurallarının önemli siyasal amaçlara (ekonomik verimlilik, güvenlik, kanunların caydırıcılığı, çevrenin korunması, bireylerin şereflerinin çığnenmemesi gibi) ulaşmada olumlu yada olumsuz etkilerini inceleriz. Dördüncü derecede, biz değişik toplumsal değer yargılarının göreceli önemi üzerinde tartışarak alternatif politikaları keşfetmeye çalışırız. Örneğin, ekonomik gelişmeyi hızlandıracak ama çevreye zararlı olabilecek bir kanun nasıl değerlendirilmelidir? Son aşamada biz hukuki tartışmalarda açık ya da kapalı olarak kullandığımız varsayımlarla ilgili olarak teorik tartışma yaparız, ve özellikle de belli bir hukuk kuralının ve bu hukuk kuralının varmayı amaçladığı belli bir sonuçla o kuralın dayanağı olan toplumsal değer yargısı arasındaki ilişki üzerinde dururuz. Ölüm cezası gerçekten cinayetleri azaltır mı? Vergilerin düşük tutulması vatandaşların vergi kanunlarına daha fazla uymasını sağlar mı? Eğer bizler belli bir kanunun siyasal gerekçelerine katılıyorsak, o kanunun altında yatan insan davranışı ile ilgili varsayımlar konusunda da sorumlu tutulmalıyız.

Barolar

Hukuk mezunları avukat olabilmek için baroların açtığı sınavlara girmek zorundadırlar. Herbir eyaletin kendisinin avukatlık ruhsatı veren ayrı bir makamı vardır. Baro sınavları, ulusal düzeydeki adli ve hukuki etik kurallarını, ulusal düzeydeki hukuk mevzuatını (sözleşmeler, borçlar, ceza, anayasa, ve mülkiyet hukuku) kapsar. Ayrıca adayların her bir eyaletin kendi yerel mevzuatının sorulduğu ikinci bir sınavı almaları gerekir. Bunların dışında adayların mesleğin gerektirdiği yüksek seciye ve ahlaki nitelikleri taşıyıp taşımadığı baronun yaptığı mülakat ve özel referans mektupları ile tespit edilir.

Karşılaşılan Güçlükler

Çağdaş toplum, değişimin derin baskısı altındadır. Zenginlik artışı aynı zamanda daha geniş fakirlik alanları da yarattı. Teknolojik değişim görülmemiş derecede uzmanlaşma ihtiyacını doğurdu. Piyasalardaki artan karmaşıklık yepyeni ve daha karmaşık finansal araçlar yarattı. İnternet teknolojisindeki ilerleme bilgi değişiminin ve ticari işlemlerin maliyetini önemli derecede azalttı. Ve ni-

hayet gittikçe artan globalleşme süreci sermayenin, ticaretin, malların, hizmetlerin, sosyal göçün ve suçun ülkeler arasındaki akışına hız kazandırdı.

Bu hızlı değişime karşın, hukuk muhafazakardır ve yeni şartlara uyumda yavaş kalır. Hatta hukuk eğitimi hukukun kendisinden çok daha muhafazakardır. Bizim eğitim sistemimizin klasik özellikleri günümüzdeki değişen şartlara ayak uydurmakta geç kaldı. Biraz düşününce, aşağıdaki korkutucu sorular karşımıza çıkıyor:

Toplumsal yaşamda hayati önem taşıyan adalet hizmetlerinin yerine getirilmesi gerektiğini ödeme gücü olmayanlara nasıl anlatacağız?

Hizmet içi eğitim verme konusunda çok daha az istekli bir özel sektörün varlığını dikkate alarak, acaba biz öğrencilerimiz için daha uzmanlaşmış bir hukuk eğitimini nasıl verebiliriz?

Öğrencilerimizi yeni mülkiyet hakları, yeni borsa işlemleri konusunda ve iş hayatının yeni gereklerine göre nasıl eğitebiliriz?

Öğrencilerimizi internet işlemlerinden doğan hukuki sorunların çözümü konusunda nasıl hazırlayabiliriz?

Öğrencilerimizi birden fazla makamın yetki alanına giren konularla karşılaştıklarında nasıl bir hukuki tavsiyede bulunmaları gerektiği konusunda nasıl yetiştirebiliriz?

Çözüm Girişimleri

Günümüzde Amerikan hukuk fakülteleri bu sorunlarla yüzleşmeye başladı. Bunu nasıl yaptıklarını göstermek için benim görev yaptığım Ohio eyaletinin Cleveland şehrindeki Case Western Reserve Üniversitesi Hukuk Fakültesinde bizim başlattığımız pek çok yeni ve heyecan verici uygulamalardan bazılarını size aktarmak istiyorum.

Kamu Hizmeti

Öğrencilerimizde güçlü bir kamu hizmeti anlayışı yaratmak için onlara dersler yanında, ders paraleli programlara ve ders dışı aktivitelere katılma fırsatları sunuyoruz. Öncelikle bizim geniş bir hukuk kliniği programımız var. Burada öğrencilerimiz, yaşadığımız toplumda avukat tutmaya gücü yetmeyen kişileri gerek ceza davalarında gerekse sivil davalarda (boşanma gibi) temsil ederler. Ayrıca bizim yeni bir toplum kalkındırma kliniğimiz var ki burada da öğrencilerimiz kar amacı gütmeyen yerel toplumsal yardım kuruluşlarını temsil ederler. İkinci olarak, biz öğrencilerimize ders dışında katılabilecekleri bir çok kamusal hizmet imkanları sunuyoruz. Örneğin, kendi alanında ödül kazanan ve “Büyük

Biraderler” adı verilen bir programımız var ki burada bizim öğrencilerimiz, çevremizdeki fakir ailelerin çocuklarına hem kılavuzluk yapıyorlar hem de onlara derslerinde yardımcı oluyorlar. Bu programı, öğrencilerimiz çok yararlı bulduğu için bu tür toplumsal faaliyetlere büyük ihtimalle mezuniyet sonrasında da devam edeceklerdir.

Öğrencilerimizin hukuk alanındaki uzmanlaşmalarına yardım etmek için geniş kapsamlı bir yetenek geliştirme programımız var. Klinik ortamındaki gerçek kişileri temsil etmek yerine, bizim yetenek geliştirme programımızda öğrenciler, simule edilmiş senaryolar yoluyla nasıl temsil edeceklerini öğrenirler. Bu senaryo metoduyla öğrencilerimiz, hukuk fakültesini tamamladıktan sonra karşılaştıkları zorluklara karşı daha hazırlıklı hale gelirler. Ayrıca belli bir alanda uzmanlaşmak isteyenler için daha özel bir akademik eğitim programı uyguluyoruz. Bizim okulumuzda öğrencilere dört ana dalda-ışletme hukuku, sivil hukuk, sağlık hukuku ve uluslararası hukuk-uzmanlaşma imkanı sunuyoruz. Bunun için de öğrencilerimiz hem temel dersleri hem de uzmanlaşmak istedikleri alanlarla ilgili derslerden oluşan bir akademik eğitim programı izlerler. Bir de öğrencilerin hem kapsamlı bir araştırma makalesi yazmaları gerekir hem de genel not ortalamalarının en az B olması gerekir. Bu programlarda çok istisnai başarı gösterenler “onur” almaya hak kazanırlar.

İş Hayatının Karmaşıklaşması

Sayıları hızla artan öğrencilerimize 21. yüzyılın iş hayatı ile ilgili pratiklerini öğretebilmek için süresi dört yıl olan bir Hukuk-İşletme ortak mastur (JD/MBA) programı uyguluyoruz. Bu programı tamamlayan öğrencilerimiz bugünün iş piyasasında olağanüstü başarı gösteriyorlar. Karmaşıklaşan iş dünyasında özel şirketler hukuk eğitimi almış kişileri özellikle tercih ediyorlar. Hukuk mesleği de artan ölçüde çok yönlülük gerektiriyor. Dolayısıyla finans ya da muhasebe eğitimi almış olan avukatlar klasik hukuk eğitimi almamış meslektaşlarına göre daha avantajlı oluyorlar. Bu nedenle biz, ortak programa kayıtlı olmayan öğrencilerimize “Avukatlar İçin Finans İlkeleri” adlı bir ders de veriyoruz. Eğer bu, işletme hukuku alanındaki uzmanlaşma ile de birleştirilirse öğrencilerimiz için çok harika bir eğitim hizmeti sunulmuş olur ki, karmaşık iş hayatı da zaten bunları aramaktadır.

İnternet Programı

İnternet aktivitelerinden kaynaklanan hukuki problemlere karşı öğrencilerimizi hazırlamak için geniş kapsamlı ve dengeli bir yaklaşım geliştirme sürecindeyiz. Artık internet klasik hukuk eğitiminin hemen her alanını etkilemekte-

dir. Sözleşmelerin yapılması, yetki alanının belirlenmesi, fikir hakları (ticari markalar, yayın hakları, patent hakları) gibi pek çok konu çözüm beklemektedir. Bununla birlikte, çok kısmi gelişmeler dışında internetle ilgili yeni hukuki düzenlemeler yok denecek kadar azdır. Her ne kadar insanlar artan ölçüde sanal alemde işlemler yapıyorlarsa da, diğer yandan bu işleri gerçek bir dünyada, belli bir bilgisayarla ve belli bir bölgede yapmaktadırlar. Bu nedenle hukukçular önceden varolan kaynaklara, kurallara ve doktrinlere başvurarak sorunları çözmeye çalışıyorlar. Bu yeni konuları öğretmek için biz klasik disiplinlerle çakışan birer kredilik dersler açtık. Örneğin biz gelecek sömestride, elektronik ortamda faaliyet gösteren işletme kuruluşları (*e-business*) ve elektronik ortamda işlenen suçlar (*e-criminal*, örneğin internet sitelerine saldırılar, çocuk pornogropisi gibi) konusunda dersler vereceğiz. İnanıyoruz ki bu elektronik dersler modeli yeterli derecede geniş kapsamlı, dengeli ve ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte olacaktır.

Ders Programımız

Globalleşen dünya ekonomisine uyum sağlamak zorunda olan hukuk öğrencilerini eğitmek için bizler, Frederick K. Cox Uluslararası Hukuk Merkezinin katkılarıyla çok değişik dersler, ders-paraleli aktiviteler ve ders-dışı programlar sunuyoruz. Birincisi, biz karşılaştırmalı hukuk ve uluslararası hukuk alanlarında çok zengin bir ders çeşidi sunuyoruz. Bu, hukuk eğitiminin ilk yılında verilen “Global Perspektifler” adlı çok özel bir seçimlik dersle başlar. Bu derste öğrencilerimize uluslararası özel hukukun temel ilkelerini, karşılaştırmalı yargı reformlarını, uluslararası özel hukuktaki sınır ötesi yargılamalarla ilgili ilkeleri ve uluslararası kamu hukukunu öğretiriz. Uluslararası Hukuk alanında ise hukuk fakültesinde öğrenciler şu dersleri alabilirler: Uluslararası Hukuk, Yasaların Çatışması, Karşılaştırmalı Hukuk, Uluslararası Hakemlik, Uluslararası Ticari İşlemler, Uluslararası Örgütler, Uluslararası Ticaret ve Kalkınma, Avrupa Topluluğu Hukuku, Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözümlemesi, Göçmen Hukuku, Uluslararası Ekonomik Entegrasyon, Fikir Haklarının Uluslararası Korunumu, Uluslararası Müzakereler ve Anlaşmalar, Hukuk ve IMF/Dünya Bankası Grubunun incelenmesi ve diğerleri.

Ders Paraleli Aktiviteler

Bunlara ilaveten biz, bir dizi ders paraleli sosyal aktiviteler düzenliyoruz. Bunlardan biri, dünyadaki değişik ülke hükümetlerinin öğrencilerimiz tarafından temsil edildiği iki ayrı uluslararası farazi mahkemedir. Ayrıca editörlüğünü ve yayın yönetmenliğini bizim kendi öğrencilerimizin yaptığı iki uluslararası hukuk dergimiz var. Burada biz öğrencilerimizin yazdığı araştırma makalelerini yayınlıyoruz. Bunlardan ilki olan *Uluslararası Hukuk Dergisi* bu yıl 33. yılını dolduruyor. Bu dergi her yıl fakültemizce önemli bir konuda düzenlenen sempozyum-

da sunulan bildirileri yayımlar. Örneğin bu dergi 1998-99 yılı özel sayısında “Ortadoğu’da Barış ve Refahın Hukuki Temelleri” konusunu, 1999-2000 sayısında “Anlaşmaların Ötesinde Uluslararası Fikir Haklarının Uygulanması” konusunu işlemiştir. Gelecek sayısında (2000-2001) ise “Global İşgücü ve İş Hukuku: Uluslararası Problemler ve Perspektifler” konusu işlenecektir. Bunun yanında ikinci bir dergimiz, *Kanada-ABD Hukuk Dergisi*, vardır ki bu dergi Kuzey Amerikanın ekonomik entegrasyonu ile ilgili olarak her yıl düzenlenen bir sempozyumun (işgücü, teknoloji, anlaşmazlıkların çözümü ve federalizm gibi) bildirilerini yayımlar.

Müfredat Dışı Programlar

Biz, derslerin dışında da bir çok imkanlar sunuyoruz. Geçen iki yıl içerisinde spesifik konularda (insan hakları, ulusal güvenlik, uluslararası ekonomik hukuk, ve fikir hakları gibi) otuzu gecik konferans düzenledik. Ayrıca bizim okul, istekli olan öğrencilerimize burs vererek yaz aylarında bir çeşit uluslararası kamu hizmeti (örneğin Birleşmiş Milletlerin hukuk bürosunda ve Amerikan Devletler Örgütünde çalışmak gibi) yapma imkanı sağlar.

Yabancı Avukatlar İçin Hukuk Mastırı Programı (LL.M.)

Son olarak en çok başarılı olan programlarımızdan birisi de Amerikan Hukuku ve Uluslararası Hukuk alanındaki mastır programımızdır. Kırkı aşkın yabancı avukatı bir yıllık bir eğitim için fakültemize davet ediyoruz. İngilizcele-ri iyi olmayanlara *Dil ve Hukuk* adlı bir ders aldırıyoruz. Bu programa kayıtlı öğrencilerimiz zorunlu bir ders grubu (sözleşme hukuku ve Amerika’da iş kurma) dışında diğer bütün derslerden istediklerini seçebilirler. Yabancı öğrencilerimize bizim hukuk öğrencilerimizden birini kılavuz tayin ediyoruz ve mezuniyet sonrasında bu avukatlara bir yaz boyunca staj yapma imkanı da tanıyoruz. Bunların pek çoğu, kendi hukuk diplomalarını tanıyan eyaletlerde baro sınavına da girerek Amerika’da avukatlık yapma hakkını elde edebilirler.⁵

SONUÇ: KARAMSARLIK YERİNE ÜMİT

Eğitimle ilgili bu güçlükler karşısında bizler, geliştirilen reformların sonuçları hakkında iyimser mi olmalıyız yoksa kötümser mi? Bir Rus atasözü şöy-

⁵ Bizim okulumuzdaki yabancı avukatlar için hukuk mastırı konusunda daha fazla bilgi almak isteyenler bizim internet sitemize bakabilirler (http://lawwww.cwru.edu/cwru-law/llm_usls) ya da program sorumlusu Adria Sankovic ile irtibata geçebilirler, e-mail: ajs6@po.cwru.edu.

le der: "Dünyada iki çeşit insan vardır; iyimser ve kötümser. Ama gerçekte ise herkes iyimserdir, kötümserlerin sadece biraz bilgisi fazladır." Bu atasözü oldukça öğreticidir. İyimserlik, sorunların varlığını ve ciddiyetini unutturarak bizleri kayıtsızlığa sevk etmemelidir. Öte yandan kötümserlik ise-eğer bizler yüzeysel çözümlerden öte ciddi planlar geliştirmek niyetinde isek-motivasyon unumuz üzerinde olumsuz etki doğurabilir.

Bizler bardağın yarısı dolu mu boş mu diye tartışacağımıza, değişime olan susuzluğumuzu giderebilmek için doğrudan doğruya bardaktaki su miktarını artırmanın yolunu aramalıyız. İşte bunun için de sadece bilgiye değil umuda da ihtiyacımız var.

Devrim öncesi büyük Çin yazarlarından Lu Hsun'un sözlerine kulak verelim: "Ümit, yeryüzündeki bir yol gibidir. Aslında ise dünyada ilk başta yol da yoktu, ama bir çok kişi aynı yerden geçince bir yol kendiliğinden oluştu."⁶

Bu anlayışla ben uzun, yorucu ama karşılığı olacağını tahmin ettiğim bu yolculuğun başında bana katıldığımız için hepinize teşekkür ederim.

⁶ LU HSUN, My Old Home, in SELECTED STORIES OF LU HSUN 54, 64 (Yang Hsien-yi & Gladys Young trans. 3rd ed., 1972).